

Верховний
Суд

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ КАСАЦІЙНИХ ФІЛЬТРІВ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Іван Міщенко,
суддя Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду
Палата з розгляду земельних спорів та права власності

м. Київ, 18 лютого 2021 року

Верховний
Суд

Питання до обговорення

- 1) Короткий аналіз нових процесуальних фільтрів відповідно до ГПК
- 2) Проблемні питання, які постають у застосуванні фільтрів
- 3) Висновки

Колишня редакція статті 287 ГПК – класична модель касаційного оскарження

2. Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Не підлягають касаційному оскарженню:

- 1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом;
- 2) судові рішення у малозначних справах, крім випадків, якщо:
  - а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;
  - б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;
  - в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;
  - г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Поточна редакція статті 287 ГПК – процесуальні фільтри

2. Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно в таких випадках:

- 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні **застосував норму права без урахування висновку** щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;
- 2) якщо скажник вмотивовано обґрунтував **необхідність відступлення від висновку** щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;
- 3) якщо **відсутній висновок Верховного Суду** щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;
- 4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених **частинами першою, третьою статті 310 цього Кодексу**.

Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Що ще важливіше – змінились межі перегляду

Межі перегляду за колишньою редакцією ГПК (стаття 300):

4. Суд **не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги**, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або **неправильне застосування норм матеріального права**.

Межі перегляду за чинною редакцією ГПК (стаття 300):

1. Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції **в межах доводів та вимог касаційної скарги**, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.
2. Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, передбачені пунктами 1, 3, 4, 8 частини першої статті 310, частиною другою статті 313 цього Кодексу, а також у разі **необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги**.

Результат розгляду спору в суді касаційної інстанції теж зазнав змін

До повноважень суду касаційної інстанції, зазначених в статті 308 ГПК (класична тріада: (1) судові рішення без змін; (2) судові рішення скасувати, справу направити на новий розгляд; (3) судові рішення скасувати, прийняти нове рішення) додається (4) **закриття касаційного провадження (частини 4 та 5 статті 296 ГПК):**

4) після відкриття касаційного провадження **виявилось**, що Верховний Суд у своїй постанові викладав висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі, або відступив від свого висновку щодо застосування норми права, наявність якого стала підставою для відкриття касаційного провадження, і суд апеляційної інстанції переглянув судові рішення відповідно до такого висновку (крім випадку, коли Верховний Суд вважає за необхідне відступити від такого висновку). Якщо ухвала про відкриття касаційного провадження мотивована також іншими підставами, за якими відсутні підстави для закриття провадження, касаційне провадження закривається лише в частині підстав, передбачених цим пунктом;

5) після відкриття касаційного провадження на підставі пункту 1 частини другої статті 287 цього Кодексу судом встановлено, що висновок щодо застосування норми права, який викладений у постанові Верховного Суду та на який посилався скаржник у касаційній скарзі, стосується правовідносин, які не є подібними.

Питання подібності правовідносин (пункт 1 статті 287 ГПК – найбільш розповсюджений в касаційних скаргах)

Велика Палата Верховного Суду виходить з того, що подібність правовідносин означає **тотожність суб'єктного складу учасників відносин, об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (зокрема, часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин)**. При цьому, зміст правовідносин з метою з'ясування їх подібності визначається обставинами кожної конкретної справи (п. 32 постанови від 27.03.2018 у справі № 910/17999/16; п. 38 постанови від 25.04.2018 у справі № 925/3/7, п. 40 постанови від 25.04.2018 у справі № 910/24257/16). Такі ж висновки були викладені у постановах Верховного Суду України від 21.12.2016 у справі № 910/8956/15 та від 13.09.2017 року у справі № 923/682/16.

Під судовими рішеннями в подібних правовідносинах необхідно розуміти такі рішення, **де подібними (тотожними, аналогічними) є предмети спору, підстави позову, зміст позовних вимог і встановлені судом фактичні обставини, а також наявне однакове матеріально-правове регулювання спірних правовідносин** (п. 6.30 постанови Великої Палати Верховного Суду від 19.05.2020 у справі № 910/719/19, п. 5.5 постанови Великої Палати Верховного Суду від 19.06.2018 у справі № 922/2383/16; п. 8.2 постанови Великої Палати Верховного Суду від 16.05.2018 у справі № 910/5394/15-г; постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.12.2018 у справі № 2-3007/11; постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.01.2019 у справі № 757/31606/15-ц).

Окрема думка судді Великої Палати Верховного Суду Гудими Д. А. у справі 357/3258/16-ц

22. Проте подібність правовідносин, виявлена одночасно за трьома критеріями, **може свідчити, на мій погляд, про їх, умовно кажучи, тотожність** (однаковий вид суб'єктів, однаковий вид об'єкта й однакові права та обов'язки щодо нього).

23. Якщо норма права не передбачає, що її дія поширюється лише на обмежене коло осіб (наприклад, лише на фізичних або на юридичних осіб чи на конкретну групу тих або інших), **немає сенсу застосовувати суб'єктний критерій** для встановлення подібності правовідносин у різних справах.

25. **Основний критерій, без якого неможливо встановити подібність правовідносин, є змістовний.** Мова йде про права й обов'язки суб'єктів. Саме за характером цих прав та обов'язків необхідно було, на мій погляд, визначати подібність правовідносин у справі №357/3258/16-ц з правовідносинами у справі №761/15791/15-ц, рішення в якій 5 липня 2017 року ухвалив Верховний Суд України.

Питання, які постають перед учасниками процесу (далеко не повний перелік)

- 1) Що вважати **висновком щодо застосування норми права**? Цитування судом норми права у певних правовідносинах чи посилання на певну норму права чи є висновком?
- 2) Чи може бути висновок **при направленні справи на новий розгляд**?
- 3) Чи є висновком посилання суду касаційної інстанції на **загальні засади цивільного права чи судочинства**? Для прикладу - посилання касатором на застосування судами статті 3 цивільного кодексу, зокрема, загальних засад – справедливість, добросовісність, розумність – чи є це висновком суду у конкретній справі;
- 4) Це ж стосується і подібних правовідносин – **визначення критерію подібності наразі максимально звужене**. Норми процесуального права та їх застосування - чи включаються вони до критерію подібності?;
- 5) Якщо у касаційній скарзі є посилання на певну судову практику, в якій правовідносини умовно не є подібними, однак є релевантна практика, чи не виникає **суперечність між межами касаційного розгляду справи та формуванням єдиної практики**?
- 6) Якщо касатор зазначає у касаційній скарзі одночасне посилання і на перший, і на третій пункт (не у відповідності до висновку та відсутній висновок) – чи не є певною суперечністю?
- 7) Так звана четверта підстава (процесуальні порушення) пов'язана із першими трьома підставами – **однак чи можуть застосовуватись окремо**? Наприклад, справа щодо позовної давності або необхідність встановлення певного моменту в часі, розрахунків і таке інше?
- 8) Чи можна **звернутись повторно після закриття касаційного провадження** у справі? (№ 910/6673/19)

Висновки

- 1) «Фільтри» були прийняті без широкого обговорення як на рівні експертів, науковців та адвокатів, так і без системного залучення суддів Верховного Суду. Нагадаю, що Закон було прийнято 15 січня, а вступив він в силу вже 8 лютого, тобто, менше ніж через місяць, що аж ніяк не сприяло якості касаційного перегляду.
- 2) Відсутність обговорення або перехідного періоду, за який, як учасники процесу так і судді касаційної інстанції, могли б опрацювати зазначені зміни, підготуватись до них, досягнути їх мету та певну філософію, вплинуло на господарський процес негативно.
- 3) Запровадження «фільтрів» замість досягнення стабільності та єдності судової практики призвело до того, що Верховний Суд часто розглядає спір, який не розглядали суди ані першої ані апеляційної інстанції, оскільки наведення касатором цілої низки судової практики вимагає аналізу цієї практики та її релевантності спору, хоча суди вказану практику не аналізували і не застосовували.
- 4) Під великим питанням межі розгляду касаційних скарг з огляду на суперечливі та вкрай невдалі з точки зору юридичної техніки формулювання «фільтрів».

Верховний
Суд

Дякую за увагу!